

'Het is essentieel om het langetermijnperspectief mee te nemen in het uitdenken van oplossingen voor het lerarentekort.'

Jeroen Backs, afdelingshoofd Strategie en Kennis

TEKST
Eva Tiquet

FOTO'S
Michael De Lausnay

Jeroen Backs

Maatschappelijke trends beïnvloeden het onderwijs van morgen

Onlangs verscheen de omgevingsanalyse van het beleidsdomein onderwijs en vorming. Deze omvangrijke publicatie geeft een overzicht van belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen. Bij het uittekenen van toekomstig beleid houden we hier best rekening mee. Jeroen Backs, afdelingshoofd Strategie en Kennis, belicht enkele trends zodat we voorbereid zijn op toekomstige evoluties.

Geen glazen bol

Vijf jaar geleden verscheen ook een omgevingsanalyse. Net als toen bundelde de afdeling Strategie en Kennis, grote maatschappelijke trends die er vandaag al zijn, maar die zich de komende jaren kunnen versterken. In deze editie wordt er ingezoomd op trends in onderwijs. Jeroen Backs: "Het zijn duurzame trends die relevant zijn voor het onderwijs. Onderwijspersoneel en scholen zullen er vroeg of laat mee geconfronteerd worden. De omgevingsanalyse is geen beleidsevaluatie. We koppelen het onderwijsbeleid los van de trends die we zien."

Enkele opvallende trends

Uit de vele trends die de omgevingsanalyse detecteert, zijn er enkele die opvallen. De dalende onderwijskwaliteit werd vijf jaar geleden al onder de aandacht gebracht. Maar deze trend heeft zich de afgelopen jaren versneld

doorgezet. Ook de digitalisering werd aangekondigd als een ontwikkeling waar onderwijs vijf jaar geleden nog niet klaar voor was. Jeroen Backs: "Tijdens corona zijn we daar pijnlijk mee geconfronteerd. De ontwikkeling van digitalisering is zo snel geëvolueerd dat we vandaag voor nieuwe uitdagingen staan. Ethische discussies over informatieveiligheid en privacy ontpoppen zich. Maar ook de ontwikkeling van AI gaat zeer snel en zal een gigantische impact op het onderwijs hebben."

Het lerarentekort onder de loep

Een andere belangrijke trend is het lerarentekort. Dit werd 15 jaar geleden al aangekondigd. Om het lerarentekort te meten, worden enkele factoren onderzocht. Jeroen Backs: "Het aantal niet-ingevulde vervangingen neemt duidelijk toe. Dit toont aan dat het steeds moeilijker wordt om personeel te vinden voor korte vervangingen. Er is geen re-



» serve op de arbeidsmarkt om leraren aan te trekken.

Daarnaast nemen we ook de bekwaamheidsbewijzen 'andere' onder de loep. We gaan er immers vanuit dat scholen eerst kiezen voor een leraar met een 'vereist bekwaamheidsbewijs', daarna voor een 'voldoende geacht' en als laatste optie voor 'andere'. Het aanstellen van personeel met het bekwaamheidsbewijs 'andere' neemt toe. Uit peilingsonderzoeken weten we dat leerlingen beter scoren bij leraren met een 'vereist' en 'voldoende geacht' bekwaamheidsbewijs, dan bij 'andere'. Deze evoluties kunnen enkel een negatieve impact hebben op de onderwijskwaliteit.

Omwille van demografische trends en evoluties op de arbeidsmarkt, zullen we nog de komende jaren blijvend met lerarentekorten te maken hebben. Bovendien kadert deze problematiek in een maatschappelijk vraagstuk dat het onderwijs overstijgt. We stevenen af op een afhankelijkheidsratio van 75%. In 2047 tellen we 75% niet-actieven tegenover 25% actieven (dat is de leeftijdscategorie 24-65 jaar). En van deze 25% is een vierde niet beschikbaar op de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld door langdurige ziekte). Dat zijn hallucinante cijfers. Alle sectoren smeken om arbeidskrachten. Het illustreert dat het essentieel is

om het langetermijnperspectief mee te nemen in het uitdenken van oplossingen voor het lerarentekort."

Naar gedeeld schoolleiderschap

De omgevingsanalyse toont dat de meeste directeurs voltijds werken. Ze hebben een zeer complexe en brede job. Directeurs geven aan dat ze hun job graag doen. Maar het ziekteverzuim, zeker bij schoolleiders in het basisonderwijs, is bijzonder hoog. Vaak gaat het om psychosociale klachten die verband houden met een hoge werkdruk. Jeroen Backs: "Eigenlijk kan je niet verwachten dat al deze expertise en competenties door één persoon ingevuld worden. Vanuit gedeeld leiderschap zet je een samenwerking op waardoor het draagbaar wordt om deze complexe job op te nemen.

Internationale voorbeelden tonen dat gedeeld leiderschap positieve effecten heeft op het beleidsvoerend vermogen van de school en op de mensen die het leiderschap opnemen. We zien ook in Vlaanderen een trend naar gedeeld schoolleiderschap. Zo kunnen er op een school een directeur infrastructuur, een directeur pedagogisch beleid en een directeur personeelsbeleid zijn. Het laat toe om de job beheersbaar te maken, expertise op te bouwen en collegiaal samen beslissingen te ne-

men. De OESO pleit voor dergelijk model van gedeeld leiderschap.

In het basisonderwijs is deze vorm van gedeeld leiderschap minder aanwezig dan in het secundair onderwijs. Door de omkadering hebben kleinere basisscholen hiervoor minder mogelijkheden. Bestuurlijke schaalgroottes speelt dus een rol. Een schoolbestuur dat meerdere scholen aanstuurt, kan vlotter gedeeld schoolleiderschap stimuleren. We zien trouwens een duidelijke trend naar grote schoolbesturen. Het aantal eenpitters neemt af."

Doordrongen van het internationale

Jeroen Backs: "Wie de internationale context opvolgt, is zich goed bewust van de consequenties voor het Vlaamse onderwijs. Ondanks het feit dat het erg ver van de klas af lijkt, is de impact immens en neemt zelfs toe. Binnen de Europese Unie behoort onderwijs tot de autonomie van de lidstaten. Maar door allerlei mechanismen beïnvloedt het Europese beleid wel degelijk het onderwijs van de lidstaten. Ook internationaal onderzoek, onder andere van de OESO, heeft een belangrijke impact op lokale onderwijssystemen.

Een andere vorm van internationalisering is de invloed van multinationals. De grote zorg zit in EdTech-bedrijven die fantastisch materiaal en programma's ontwikkelen. Vaak stellen ze dit gratis ter beschikking aan scholen (bijvoorbeeld Google for Education). Hun verdienmodel zit niet in hun producten, maar in de data die ze verzamelen en verkopen.

Op een bepaald moment kunnen we zo de regio over ons curriculum kwijt geraken. Onze autonomie leggen we dan in handen van commerciële spelers. Als overheid zal je daar geen vat meer op hebben."

Lokale besturen aan zet

De complexiteit van de maatschappelijke domeinen is toegenomen. Lokale besturen moeten hier antwoorden op formuleren. Jeroen Backs: "We stellen twee fenomenen vast. In bepaalde delen van Vlaanderen kiezen gemeenten voor schaalvergroting door te fuse-

ren. Daarnaast zien we ook dat een aantal gemeenten het gemeentelijk onderwijs afstoten. Lokale besturen maken keuzes en roosteren hun ambtenaren liever vrij voor bijvoorbeeld ruimtelijke ordening en vergunningenbeleid dan voor de aansturing van het gemeentelijk onderwijs.

De omgevingsanalyse geeft niet aan in welke richting deze trend zal evolueren. Dit thema is namelijk afhankelijk van politieke keuzes en dus zeer moeilijk om in te schatten."

Financiering

Jeroen Backs: "Als je de financiering van het Belgische onderwijs vergelijkt met dat van andere landen, dan blijkt dat we een vrij uniek systeem hebben. In België werd beslist dat het onderwijs een publieke taak is en dus ook publiek gefinancierd moet worden. Het onderwijsbudget is dus grotendeels overheidsgefinancierd. De omgevingsanalyse toont dat de financiering van het onderwijs een aandachtspunt zal blijven. Sommige uitdagingen vragen om meer middelen. Maar waar ga je die middelen vandaan halen?

Er is een internationale trend om, aan de hand van 'spending reviews', efficiëntie-oefeningen van de onderwijsuitgaven te maken. Dat zijn beleidsevaluaties waar wordt onderzocht wat het effect is van het al dan niet doen van een bepaalde uitgave. Het impliceert dat je grondiger zal moeten nadenken over waar je de middelen haalt en hoe je ze zal inzetten."

Vorbereid de toekomst tegemoet

De omgevingsanalyse verruimt je kijk op de samenleving en het onderwijs. Het toekomstige onderwijs zal beïnvloed worden door demografische, cultureel-maatschappelijke, politiek-sociale, economische, ecologische en technologische ontwikkelingen die op elkaar inwerken. Om slagkrachtig toekomstig onderwijsbeleid uit te tekenen kunnen scholen, middenveldorganisaties en overheid zich best laten inspireren door deze analyse.



Lees de omgevingsanalyse

Bekwaam en goed opgeleid personeel

Het COV stelt ook een verdringingseffect vast. Kinderverzorgers komen in de plaats van kleuteronderwijzers. Kleuteronderwijzers schuiven door naar het lager onderwijs. En leraren lager onderwijs trekken naar de eerste graad van het secundair onderwijs. Voor het COV is het belangrijk dat elke leerkracht pedagogisch opgeleid is om het complexe en verstrekkende beroep van leraar uit te oefenen. Kennis en expertise geven leraren vertrouwen om alle leerlingen op een goede manier tot leren te brengen. Daar moeten we op in zetten! Hoewel een eigen specifieke opleiding hebben kleuteronderwijzers ook een 'voldoende geacht bekwaamheidsbewijs' om in het lager onderwijs les te geven, net zoals leraren lager onderwijs met hun diploma aan de slag kunnen in het kleuteronderwijs. Dat kan een loopbaankeuze zijn.

Het COV is vooral ongerust over de groeiende groep vervangers zonder pedagogische bekwaamheid om les te geven in het onderwijs. Het lerarentekort oplossen doe je niet enkel met 'genoeg' maar ook met 'bekwaam' én dus 'goed opgeleid' personeel.

'Het Europese beleid beïnvloedt wel degelijk het onderwijs van de lidstaten. Ook internationaal onderzoek heeft een belangrijke impact.'

Jeroen Backs, afdelingshoofd Strategie en Kennis

